

4. Використання епітетів. Напр., пор.:

Ой сину мій, сину!
Моя ти дитино! [2:196].

Ты дитятко, сын мой,
Любимый, единый! [2:205].

Названі компенсаційні засоби, як правило, часто поєднуються, справляючи на читача певний емоційний вплив, що робить втрату звертання, вираженого кличним відмінком, менш відчутною.

1. Шевченко Т.Г. Кобзар.-К.,1974.

2. Шевченко Т.Г. Кобзарь.-М.,1984.

Н.Ф.Грицькова

Що означає «Київ-Канів монастир»?

Слова, які використовуються в фольклорі, – це не просто слова з певними конкретними значеннями, адже «вони містять смисли, які залежать від відношень та властивостей традиції, – структур свідомості, що породили тексти» [5:6]. Висока символізація, національно-культурна маркованість, специфіка функціонування фольклорних слів призводить до розширення їхньої семантики. Слово виходить за межі свого узуального сенсу і позначає не тільки свою конкретну реалію, але й «цілий клас тематично близьких реалій (парадигму)» [4:90].

Досить часто буває важко інтерпретувати зміст деяких лексем з символічним значенням у творах фольклорних жанрів. Тому на допомогу приходять однорідні, синонімічні, близькі за змістом слова, які іноді можуть писатися через дефіс, становлячи єдину цілу лексему й утворюючи єдине загальне значення (юкстапозит). Наприклад: гуси-лебеді – *перелітні птахи*; калинка-малинка – *ягода*; мед-пиво – *хмільний напій*.

Серед слів-онімів таке явище, зрозуміло, трапляється рідше, але поодинокі випадки є й тут. У зв'язку з цим мою увагу привернула добре відома українська історична дума «Самійло Кішка», а саме рядки з неї:

Правда, панове, полягла Кішки

Самійла голова

В Києві-Каневі монастирі... [2:48].

Хоч онім **Київ-Канів монастир** має прозору семантику, проте одразу не зрозуміло, що ця назва позначає. Можна зробити припущення, що з назвою Київ-Канів монастир виступають або два зовсім різні монастирі, які в силу певних причин об'єднали в одну загальну лексему, або це власна назва якогось конкретного монастиря. Слід зауважити, що з цих припущень аж ніяк не впливає, де ж було поховано легендарного героя думи.

Тому почнемо розв'язувати проблему з того, що монастиря, який би носив назву Київ-Канів, не існувало, а, отже, тут мова іде про два різні монастирі і вже, напевно, про ті, що згадуються у самому тексті думи:

Первую часть брали, на церкви накладали,

На Святого Межигорського Спаса,

На Трехтемирівський монастир,

На святую Січовую Покрову давали... [2:48].

Святая Січова Покрова – це козацька церква, яка була розташована в Запорозькій Січі. Оскільки вона не є монастирем і не розміщується в Києві або в Каневі, то нам немає сенсу зупинятись на ній. А отже, залишаються – Межигорський монастир (Межигірський Спасо-Преображенський), який, згідно даних УРЕ, був заснований в 988 р. поблизу м. Вишгорода на Київщині [3:435], та Трехтемирівський (Трахтемирівський) монастир, що існував поблизу містечка Трахтемирова (тепер це село Канівського району Черкаської області) [3:332].

Розташування їх дозволяє усвідомити малозрозумілу назву Київ-Канів монастир як поєднання Межигірсько-Трахтемирівський монастир, хоча залишається нез'ясованим місце поховання легендарної особи Самійла Кішки. Незважаючи на те що Самійло Кішка був улюбленим героєм, вірогідних фактів з його біографії до нас дійшло мало, зокрема невідомо, коли і де він народився, як був убитий і де похований. Відомо, що після турецького полону Самійло Кішка брав участь у молдавській та лівонській війнах і в 1602 р. був убитий під час останньої війни, а от щодо місця поховання гетьмана джерела не мають спільної точки зору: одні свідчать про поховання Самійла Кішки в Києві, інші – в Каневі.

На гіпотезі про поховання Самійла Кішки в Каневі наголошує козацький сотник Степан Лукомський, автор «Собрания исторического» (1770). Він писав: «1602 року гетьман Самійло Кішка на урочищі, названім Цецьора, убитий і похований у місті Каневі» [1:151].

С. Лукомський також твердив, що бачив могилу Кішки у Каневі. Свідчення про поховання уславленого гетьмана в Києві містяться в Боркулабівському літописі, «підставою для такої думки було те, що Самійло Кішка був фундатором однієї з церков у Києві» [7:10].

Отже, вірогідних даних про поховання героя думи «Самійло Кішка» на разі немає. Тому В. Шевчук робить припущення, що дума об'єднує дані про поховання С. Кішки в Каневі та Києві, «ніби автор думи був знайомий із цими двома писемними традиціями, тож і говорить про поховання героя «в Києві-Каневі монастирі» [7:10].

Здумкою В. Шевчука можна погодитись, але вона потребує уточнення. Пропоную його як свою гіпотезу про місце поховання гетьмана С. Кішки та тлумачу по-своєму значення оніма Київ-Канів монастир.

На мою думку, Самійло Кішка найімовірніше був похований біля Канева у Трахтемирівському монастирі, адже цей монастир ще у 1578 р. указом польського короля Стефана Баторія було передано реєстровому козацькому війську і перетворено на шпиталь – притулок для поранених і старих козаків.

Під час придушення селянсько-козацьких повстань на Правобережній Україні 1664-1665 рр. Трахтемирівський монастир був остаточно зруйнований польсько-шляхетськими загарбниками. Тоді всі функції Трахтемирівського монастиря перебирає на себе Межигірський; саме він стає тепер осередком та притулком для старих та хворих козаків, на утримання яких Запорозька Січ виділяла спеціальні кошти. Це дає нам всі підстави вважати, що прах Самійла Кішки був перевезений з Трахтемирівського монастиря в Межигірський і перепохований у ньому.

Мабуть, саме тому автор думи називає два місця поховання Кішки – Київ та Канів.

Зауважимо, що в думі не згадуються міста Вишгород та Трахтемирів, біля яких були розташовані названі монастирі. Вважасмо, що це було зроблено з міркувань узагальнення, яке так часто використовується у фольклорних творах, оскільки тоді широким верствам

населення не були відомі ані Вишгород, ані, тим більше, Трахтемирів.

У свою чергу Київ та Канів були великими центрами тодішньої України і, таким чином, люди мали певне уявлення, де був похований уславлений гетьман. Разом з тим автор не дуже загострював свою увагу на жодному з названих місць поховання народного героя Самійла Кішки, бо для нього це не було самоцілью, а головним, напевно, було те, що гетьмана поховали на Батьківщині у козацькому монастирі.

А відтак, онім Київ-Канів монастир у фольклорному творі становить єдину неподільну фразу й утворює одне узагальнене значення – «козацький монастир».

1. Лукомский С. Самийло Кишка. Летопись//С. Величко Летопись событий в XVII в. Приложения: В 4т.-К.,1864.-Т.4.

2. Українські народні думи та історичні пісні.-К.,1955.

3. Українська Радянська Енциклопедія: У 12 т.-К., 1981-1984.- Т.6, 11.

4. Хроленко А.Т. «Молодой майор, полковничек...»//Русская речь.-1982.-№ 6.

5. Червинский П.П. Семантический язык фольклорной традиции.-Ростов, 1989.

6. Шатров В. Тайна Межигорского монастыря//Лит. газета.-1990,14 февраля.

7. Шевчук В. Самійло Кішка в українській традиції //Самійло Кішка: Історичні розвідки, думи, оповідання.-К.,1993.

С.П. Павелко

Особливості гуцульського чоловічого іменника у місті та селі (Косів і Космач)

Дослідження у галузі антропоніміки показали, що між набором імен у місті та селі існують відмінності, зумовлені певними історичними, культурними особливостями формування іменника. В.А.Никонов, оперуючи даними з російської антропонімії за 1961 рік, зазначав, що «відмінність уживання імен в місті і селі ще значна... Іменник сучасного села близький до іменника міст приблизно 50-х років,